

Helmut Freis, *Historische Inschriften zur römischen Kaiserzeit von Augustus bis Konstantin*. Texte zur Forschung, Bd. 49, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1984, 270 stran.

Kniha určená autorem pro studující německých vyšších středních škol a pro vysokoškolské studenty historie obsahuje 153 různých epigrafických pramenů z období od r. 44 př. n. l. do r. 335 n. l., všechny v německém překladu. Autor dle vlastního vyjádření (předmluva, str. XII) upustil od otištění původní řecké či latinské verze záměrně. Zato uvádí u všech těchto nápisných památek příslušné edice, publikace, event. časopisy, kde byly v originále publikovány a kde je možno se o nich poučit blíže.

Sbírka je členěna chronologicky a tematicky. Jako hlavní chronologické hledisko si autor zvolil členění podle jednotlivých císařů a císařských dynastií (na epigrafické památky z doby Julsko-klaudijské dynastie, kam zařadil i nápisy z období mezi Caesarovou smrtí a Octavianovým vítězstvím v bitvě u Actia, z doby Flaviovců, dále císařů Nervy, Traiana a Hadriana, z období dynastie Antoninů, Severovců, vojenských císařů a z doby vlády Diocletiana a Konstantina I.). Uvnitř těchto časových úseků jsou nápisy uspořádány do tematických celků zahrnujících epigrafické prameny k různým historickým událostem, nápisy, týkající se správy říše, rozličných záležitostí měst, kultu císařů a ostatních kultů.

Autor, který si klade za cíl seznámit studenty s některými epigrafickými prameny z doby římského císařství a ukázat jejich význam hlavně pro dějiny správy a historii menších územních celků, k nimž v dochovaných narativních pramenech zpravidla nacházíme málo vhodných informací, vybral nápisy z celé řady edic a publikací. Převládají tu ukázky z CIL, ILS, bohatě jsou zastoupeny nápisy z práce F. F. Abbota a Ch. Johnsona *Municipal Administration in the Roman Empire*, New York 1968, z periodicky vycházející *L'Année épigraphique*, ze sbírky *Fontes Iuris Romani anteiustiniani*, velmi početné jsou nápisy vybrané z publikací E. M. Smallwooda, dále tu najdeme ukázky z edice *Inscriptiones Graecae, Inscriptiones Graecae Urbis Romae*, ale jsou zde i některé nápisy nalezené v Sýrii nebo severní Africe a vydané ve sbírkách *Inscriptions Grecques et Latines de la Syrie, Inscriptions Latines de l'Algérie, Inscriptions Latines de la Tunisie* apod.

Kniha je tedy cenná už tím, že seznamuje studenty se známými i méně známými vydáními epigrafických pramenů římské doby císařské. Je opatřena vysvětlivkami některých řeckých a latinských pojmů z oblasti reálií, konkordancemi, podle nichž lze vyhledat originály nápisů i rejstříkem věcných pojmů, podle něhož se dají vyhledávat nápisy, týkající se určitého okruhu problémů (např. kolónů, propuštěnců, otroků, daní, ale i silnic, vodovodů, atd.). Orientace v textu knihy je dobrá.

Ocenit lze i výběr nápisů, mezi nimiž se vyskytují některé významné a zajímavé historické dokumenty. Kromě známého Diocletianova ediktu o nejvyšších cenách a mzdách tu najdeme např. dokumenty do podrobností ilustrující poměry v báňském okrsku v hispánské Vipasce (č. 83 a 84, str. 157 až 163) a důležité z hlediska informací o podmínkách pronájmu státních stříbrných a měděných dolů soukromým osobám, o starořímských hornopolicajních předpisech, pokrokových podnikatelských metodách ve zdejším hornictví i o celkové organizaci života v okolí dolů. Některé báňské předpisy z Vipasky (např. č. 83, § 14 a 18) mohou být zřejmě zajímavé i z hlediska dějin geologického poznání. Ukázkou části římského vinohradnického práva přináší zase nápis č. 148 (str. 237) z doby okolo roku 250 n. l.

Neméně zajímavé jsou publikované stížnosti kolónů (č. 110, str. 195—196, č. 136, str. 223—224 a č. 145, str. 234—235). Tyto prameny vypovídají o postavení kolónů na císařských statcích a slouží mj. k řešení otázky zatížení kolónů povinnou robotou (ve 2. pol. 2. stol. n. l., nápis č. 110), informují o bezpráví páchaném na obyvatelích císařské pudy vojáky v době, kdy vládl císař Philippus Arabs, poskytují pohled na strukturu pronájmu císařské pudy (velcí nájemci a drobní kolóni), v č. 136 je zajímavá zpráva o tom, že už ve 3. stol. n. l. museli někteří soukromníci disponovat prostředky, kterými mohli drobného nájemce pudy chránit před nebezpečím hrozícím jeho osobě.

Vhodný výběr představují i nápisy, z nichž je možno se poučit o výši kolónských dávek (č. 73, str. 145—148 — severní Afrika), či nápisy dosvědčující růst rozloh pusté pudy v impériu (č. 86, str. 165—166, z doby Hadrianovy; č. 116, str. 203, z r. 158 n. l. a č. 131 na str. 218—219, z doby Severovců; tento a předešlý nápis svědčí o tom, že ladem ležela i půda vhodná k pěstování oliv a vína).

Materiály týkající se města Aphrodisias a pocházející z let 39—19 př. n. l. (č. 21 až 23, str. 31—37), jsou svědectvím, jak členové druhého triumvirátu odměňovali města, která jim zachovala věrnost v občanské válce, a také (č. 21) ilustraci povinností, které Římané vyžadovali od měst, jimž nebyl přiznán spojenecký statut.

Na str. 40—41 je publikován nápis č. 25 (z r. 27 př. n. l.), který ukazuje péči Octaviana Augusta o navrácení půdy patřící původně městům a chrámům, na str. 59—62 pod č. 34 najdeme překlad řeči císaře Claudia z r. 48 n. l., týkající se přijetí Gallů do římského senátu, na str. 14—15 pod č. 12 Neronovo vyhlášení svobody Řeků z r. 67 n. l., na str. 153—155 je pod č. 79 ukázka řeči císaře k vojákům (Hadrianus, r. 128 n. l.); ukázkou klientské dohody (mezi prokonsulem provincie Afriky a obyvateli území Gurzy z r. 12 př. n. l.) je nápis č. 43 na str. 101—102, z nápisu č. 30 na str. 51—53 z let 13—15 n. l. se dovidáme, jaké byly povinnosti obyvatel Galatie ke státní dopravě.

Některé vybrané nápisy se zabývají běžnými hospodářskými záležitostmi (např. č. 85 na str. 164—165 a č. 89 na str. 169 prodej oleje a ryb v Athénách, č. 90 na str. 169 dovoz obilí z Egypta do Efesu, č. 97 na str. 175—176 a č. 149 na str. 237 konání trhů v provincii Africe, č. 27 na str. 43—45, č. 71 na str. 143—144 a č. 101 na str. 179—180 výstavba a ochrana aquaduktů); s částí historie a hospodářskými zájmy malého města doby Konstantinovy seznamují dopisy publikované pod č. 153 na str. 250—252.

Jsou tady také ukázky zajímavých náhrobních nápisů, přísah věrnosti měst císařům, municipálních městských práv, jiné epigrafické doklady seznamují s činností kněžských kolegií, zpravují nás o kultu císařů na různých místech říše, a podobně bychom mohli pokračovat dále.

Ve všech překladech H. Freise je pomocí hranatých závorek vyznačeno, co bylo v nápisu doplněno jeho editory. V případě existence několika verzí doplněného textu se autor přidržuje edice, která je jím u nápisu uvedena na posledním místě. Kulaté závorky označují Freisovy doplňky — jde tu převážně o rozvedení zkratk (jmen, titulů).

Autorova práce s nápisy byla velmi pečlivá. Některé drobnosti by však využívání přeložených pramenů ještě víc usnadnilo, např. kdyby vysvětlil všechny méně známé antické zeměpisné pojmy, s nimiž se v jím vybraných nápisech setkáváme. Dále kupř. v uvedeném prameni č. 110 (stížnosti kolónů ze statku Burunitanu v severní Africe) je sice naznačeno, že na počátku něco chybí, nedovíme se však, zda jde o několik řádků nebo o podstatnější část textu. V edici ILS (č. 6870) pak zjistíme, že chybí celá jedna strana, která tvoří téměř čtvrtinu nápisu, což by zde snad mělo být poznamenáno. U téhož nápisu podle H. Freise schází v odst. 4 pět řádků, podle edice ILS řádků šest. V případě Diocletianova ediktu o nejvyšších cenách a mzdách měl snad být ve stručné podobě podán i obsah vynechaných pasáží, jako je tomu v knize *Antika v dokumentech*, díl II, Praha 1961.

Uvedené maličkosti však nesnižují praktický význam, který tato bohatá přehledně uspořádaná sbírka do němčiny přeložených římských nápisů má, zvlášť když si také uvědomíme obtížnost úkolu autora, vybrat vhodné epigrafické památky z časového úseku dlouhého zhruba 380 let, a přitom ani geograficky nikterak neohraničeného. Myslím, že jeho kniha dobře poslouží nejen studentům, které oboznámí s možnostmi, jaké epigrafické prameny badatelé nabízejí, ale že může být vhodnou pomůckou i pro profesionálního historika, který se s obsahem nápisů v němčině rychleji seznámí a u těch, které ho budou blíže zajímat, pak podle Freisovy knihy snadno vyhledá jejich řecký či latinský originál.

Jarmila Bednaříková

Fabrizio Mancinelli, *Katakomben und Basiliken*. Die ersten Christen in Rom. 2. vyd. Scala Firenze 1984. 64 stran textu a 120 barevných fotografií.

Autorství špičkových odborníků je obvykle spolehlivou zárukou vysoké úrovně i u publikací vědeckopopulárního charakteru určených pro nejširší veřejnost. To